

College voor Toetsen en Examens

MUZIEK VWO

SYLLABUS CENTRAAL EXAMEN 2017

Versie 2, juni 2015

Centrale examens VO

Inhoud

Voorwoord	6
1 Inleiding	7
2 Verdeling examinering CE/SE	8
3 Specificatie van de globale eindtermen voor het CE	9
Subdomein A1: Waarnemen en weten	9
Subdomein A2: Analyseren en interpreteren	9
Subdomein A3: Muziek en cultuur	9
4 Het centraal examen	10
4.1 Zittingen centraal examen	10
4.2 Vakspecifieke regels correctievoorschrift	10
4.3 Hulpmiddelen	10
4.4 Vorm van toetsing	10
Bijlage 1. Examenprogramma muziek havo en vwo	11
Bijlage 2. Stofomschrijving van subdomeinen A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)	13
Bijlage 3. Stofomschrijving van subdomein A3 (Muziek en cultuur)	32

Verantwoording:

© 2015 College voor Toetsen en Examens, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

CvTE syllabuscommissie muziek havo en vwo, examenprogramma muziek havo:

Voorzitter: Jeroen Katier

Secretaris: Pascal Marsman (SLO)

Toetsdeskundige: Peter Schoenmakers (Cito)

Lid vakvereniging: Gérard Holthuisen, docent muziek havo/vwo

Lid vakvereniging: Cees Rot, docent muziek havo/vwo

Lid CvTE-vaststellingscommissie: Tessa Kraus, docent muziek havo/vwo

Bijzonder lid: Stephen Rothman, docent muziek havo/vwo

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma geldt tot nader order.

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan de syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten, bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2017. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar 2018 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld.

Het CvTE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs.

In de syllabi 2017 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2016 duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2017 geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvTE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@hetcvte.nl of aan CvTE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Toetsen en Examens,
Drs. P.J.J. Hendrikse

1 Inleiding

Deze syllabus bestaat uit de tekst examenstof centraal examen en schoolexamen, gevolgd door een toelichting op de eindtermen van het theoretisch deel (domein A Vaktheorie). In de bijlagen bij die toelichting zijn een stofomschrijving en een begrippenlijst van de subdomeinen Waarnemen en weten en Analyseren en interpreteren opgenomen en is het geglobaliseerde examenprogramma bijgevoegd.

Het CvTE evalueert jaarlijks de afname en inhoud van de centrale examens. Dit heeft in 2014 geleid tot de instelling van een syllabuscommissie muziek havo en vwo die naar de stofomschrijvingen in de bijlagen heeft gekeken in relatie tot het huidige muziekonderwijs. Hieruit zijn voor de syllabus muziek vwo enkele grotere inhoudelijke wijzigingen voortgekomen en een herstructurering van de presentatie van de stofbeschrijvingen in lijn met de syllabus muziek vmbo.

Opdracht syllabuscommissie

In overeenstemming met haar opdracht heeft de syllabuscommissie de uitwerking van de jazz- en popmuzieklijn inclusief begrippenlijst in de syllabus muziek vwo bekeken en waar nodig geactualiseerd (zie bijlage 3). Daarbij heeft zij steeds gekeken naar wat voor de bevraging van muziekstijlen van belang is, denk hierbij aan overkoepelende kenmerken/gemeenschappelijke kenmerken en onderscheidende kenmerken.

Met de actualisatie van de syllabus vwo op het punt van de jazz- en popmuzieklijn mocht echter de totale omvang van de stof niet groter worden dan in voorgaande jaren. Daarom heeft de syllabuscommissie ook gekeken naar de stofomschrijvingen van de klassieke muzieklijn (zie bijlage 3) en van domeinen A1 en A2 (zie bijlage 2). Dit heeft geleid tot enkele inhoudelijke wijzigingen en een gewijzigde presentatie. De uitwerking in deze syllabus van de jazz- en poplijn zal in de komende jaren geleidelijk een plek krijgen in de vragen van het centraal examen.

De wijzigingen in deze syllabus zijn met geel gemarkeerd en daar waar stof verwijderd of verplaatst is, is met doorhalingen gewerkt.

Over een eerdere versie 1.0 van deze syllabus heeft een digitale veldraadpleging plaatsgevonden. De opmerkingen van de respondenten van deze raadpleging zijn door de syllabuscommissie bekeken. Een aantal opmerkingen hebben tot wijzigingen geleid. Raadpleeg voor meer informatie over de digitale veldraadpleging www.hetcvte.nl.

2 Verdeling examinering CE/SE

De formuleringen voor het eindexamen havo en vwo zijn grotendeels gelijklopend. De tekst in Bijlage 1, paragraaf Het eindexamen geldt voor beide programma's. In Bijlage 1, paragraaf De examenstof is het verschil tussen havo- en vwo-examen aangegeven met behulp van een cursivering in eindterm 1.

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

Het CvTE maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- ten minste de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Tabel: Examenstof muziek vwo in CE en SE

Domein	CE	moet in SE	mag in SE
Domein A Vaktheorie			
Subdomein A1: Waarnemen en weten	X		X
Subdomein A2: Analyseren en interpreteren	X		X
Subdomein A3: Muziek en cultuur	X	X	
Domein B Praktijk			
Subdomein B1: Zingen en spelen		X	
Subdomein B2: Improviseren en componeren		X	
Domein C Oriëntatie op studie en beroep.		X	

3 Specificatie van de globale eindtermen voor het CE

Subdomein A1: Waarnemen en weten

- De kandidaat kan:
 - een muzieknotatie volgen;
 - klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren;
 - muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Toelichting

Het gaat hier om luistervaardigheid en muzikaal voorstellingsvermogen. Voor specificaties van de luistervaardigheid en het muzikaal voorstellingsvermogen zie bijlage 2 "Stofomschrijving van subdomein A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)".

Het muzikaal voorstellingsvermogen houdt onder andere in: het volgen en het noteren van ritme/melodie.

- voor havo:
 - het invullen van ontbrekende noten in een gegeven melodie of ritme en het noteren van een ritme;
 - het kunnen volgen van een muzieknotatie.
- voor vwo:
 - het noteren van klinkende voorbeelden;
 - het kunnen volgen van een muzieknotatie of een partituur.

Subdomein A2: Analyseren en interpreteren

- De kandidaat kan:
 - muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden;
 - muzikale processen interpreteren;
 - zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek.

Toelichting

De specificaties van de stof zijn opgenomen in bijlage 2 "Stofomschrijving van subdomein A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)". Indien sprake is van een technische term dan wordt daarmee bedoeld een van de begrippen zoals vermeld in de bijlage.

Subdomein A3: Muziek en cultuur

- De kandidaat kan:
 - historische ordening aanbrengen in de ontwikkeling van muzikale vormen en genres;
 - hem bekende werken plaatsen in de ontwikkelingslijn van muzieksoorten, in een geografische regio en een maatschappelijke context en kan daarbij verbanden leggen tussen cultuurhistorische perioden;
 - hem onbekende werken plaatsen op basis van culturele, stilistische, vormtechnische en muziekhistorische argumenten;
 - op basis van een probleemstelling een onderwerp uit de muziekgeschiedenis/muziekcultuur uitwerken en daarover verslag doen.

Toelichting:

Het centraal examen vwo heeft alleen betrekking op de inhoud achter het derde aandachtsstreepje met uitzondering van culturele argumenten. De vraag of de kandidaat onbekende werken (mede) op basis van culturele argumenten kan plaatsen, valt dus onder het schoolexamen. Zo ook de inhoud achter de overige aandachtsstreepjes.

De stofomschrijving van dit onderdeel van het centraal examen is opgenomen in bijlage 3 "Stofomschrijving van subdomein A3 (Muziek en cultuur)".

4 Het centraal examen

4.1 Zittingen centraal examen

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl.

4.2 Vakspecifieke regels correctievoorschrift

Voor dit examen is geen vakspecifieke regel vastgesteld.

4.3 Hulpmiddelen

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl.

4.4 Vorm van toetsing

Vanaf 2014 wordt de computer bij de centrale examens muziek havo en vwo als hulpmiddel gebruikt. Geluidsbestanden worden middels de computer aangeboden. Het is van belang dat er voor iedere leerling een computer met goede koptelefoon beschikbaar is tijdens het examen. Opgaven staan op papier en ook de beantwoording en correctie gebeurt op papier.

Het centraal examen muziek voor vwo bestaat uit:

- een opgavenboekje
- een cd-rom met geluidsfragmenten
- een correctievoorschrift

Bijlage 1. Examenprogramma muziek havo en vwo

De formuleringen voor het eindexamen havo en vwo zijn grotendeels gelijklopend. De tekst in paragraaf *Het eindexamen* geldt voor beide programma's. In paragraaf *De examenstof* is het verschil tussen havo- en vwo-examen aangegeven met behulp van een cursivering in eindterm 1.

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A	Vaktheorie
Domein B	Praktijk
Domein C	Oriëntatie op studie en beroep.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- ten minste de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Vaktheorie

Subdomein A1: Waarnemen en weten

1. De kandidaat kan:
 - een muzieknotatie *en een partituur* volgen;
 - klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren;
 - muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Subdomein A2: Analyseren en interpreteren

2. De kandidaat kan:
 - muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden;
 - muzikale processen interpreteren;
 - zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek.

Subdomein A3: Muziek en cultuur

3. De kandidaat kan:
 - historische ordening aanbrengen in de ontwikkeling van muzikale vormen en genres;
 - hem bekende werken plaatsen in de ontwikkelingslijn van muzieksoorten, in een geografische regio en een maatschappelijke context en kan daarbij verbanden leggen tussen cultuurhistorische perioden;
 - hem onbekende werken plaatsen op basis van culturele, stilistische, vormtechnische en muziekhistorische argumenten;
 - op basis van een probleemstelling een onderwerp uit de muziekgeschiedenis/muziekcultuur uitwerken en daarover verslag doen.

Domein B: Praktijk

Subdomein B1: Zingen en spelen

4. De kandidaat kan:
 - een gevarieerd repertoire uitvoeren van één- en meerstemmige vocale en/of instrumentale muziek;
 - onvoorbereid een melodie/muziekstuk spelen;
 - een melodie treffen.

Subdomein B2: Improviseren en componeren

5. De kandidaat kan muziek improviseren en componeren, vanuit een probleemstelling en met weloverwogen gebruik van muzikale materialen en middelen.

Domein C: Oriëntatie op studie en beroep

6. De kandidaat kan aangeven in welke vervolgopleidingen muziek een rol speelt, en in hoeverre hij kan en wil deelnemen aan deze vervolgopleidingen.

Bijlage 2. Stofomschrijving van subdomeinen A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)

havo	vwo
Stofomschrijving van subdomeinen A1 (waarnemen en weten) en A2 (analyseren en interpreteren)	
* = begrippen met een * worden in het CSE niet actief bevraagd. Dat wil zeggen dat de betreffende begrippen in de examentekst kunnen voorkomen in een vraagstelling (herkennen), maar niet als antwoord worden gevraagd (herkennen en benoemen).	
NB. Sommige begrippen zijn in deze syllabus anders geordend dan voorheen. Tevens zijn er begrippen toegevoegd, geschrapt, anders benoemd dan wel vervangen.	
De items a tot en met q worden in deze syllabus eerst algemeen beschreven (luistervaardigheid en voorstellingsvermogen CE), daarna volgt een gedetailleerde uitwerking (begrippen).	

a. ritme	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> afwisseling van geluid en stilte beweeglijke en statische figuren regelmatige en onregelmatige beweging herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> notenwaarden, rusten en ritmische figuren volgen en noteren van een ritme interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> veranderingen en contrasten ritmische spanningen en ontspanningen 	<ul style="list-style-type: none"> onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> afwisseling van geluid en stilte beweeglijke en statische figuren regelmatige en onregelmatige beweging herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> notenwaarden, rusten en ritmische figuren volgen en noteren van een ritme interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> veranderingen en contrasten ritmische spanningen en ontspanningen ritmische verdichting en verdunning ritmische vergroting en verkleining
begrippen	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> triool break fill 	<ul style="list-style-type: none"> antimetrische figuren: <ul style="list-style-type: none"> duool triool kwintool break complementair ritme fill hemiool kickbeat

<ul style="list-style-type: none"> ostinaat ritme ritmisch ostinaat / ostinato swing / triolenfeet syncope teleenheid toonduur <ul style="list-style-type: none"> notenwaarden: hele tot en met zestiende noot rusten: hele tot en met zestiende rust verlenging van een noot met 	<ul style="list-style-type: none"> motorisch ritme ostinaat ritme polyritmiek ritmisch ostinaat / ostinato swing / triolenfeet / 'rechte' feel syncope / ragged time (alleen in jazz) teleenheid, tactus, puls toonduur <ul style="list-style-type: none"> notenwaarden: hele tot en met tweeëndertigste noot rusten: hele tot en met zestiende <ul style="list-style-type: none"> rust verlenging van een noot met een <ul style="list-style-type: none"> punt achter de noot verbindingsboog
---	--

b. maat	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> maataccenten maatsoorten maatwisselingen plaatsen van maatstrepen in een notenvoorbeeld 	<ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> maataccenten maatsoorten maatwisselingen plaatsen van maatstrepen in een notenvoorbeeld
begrippen	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> beat en afterbeat maataanduiding <ul style="list-style-type: none"> tweedelig driedelig onregelmatig maatstreep maatwisseling opmaat 	<ul style="list-style-type: none"> beat, afterbeat en offbeat maataanduiding <ul style="list-style-type: none"> tweedelig driedelig onregelmatig maatstreep maatwisseling opmaat polymetriek puls tactus tegenaccent

c. tempo	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo

<ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel - tempowijzigingen interpreteren van veranderingen en tempecontrasten interpreteren van tempokeuzes in: <ul style="list-style-type: none"> - een compositie - uitvoeringspraktijk 	<ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel - tempowijzigingen interpreteren van veranderingen en tempecontrasten interpreteren van tempokeuzes in: <ul style="list-style-type: none"> - een compositie - uitvoeringspraktijk
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none"> tempoaanduidingen <ul style="list-style-type: none"> - klassiek: largo, adagio, andante, moderato, allegro, presto - jazz / pop: slow, medium, fast - Uptempo tempowijzigingen: <ul style="list-style-type: none"> - accelerando - a tempo - ritenuto beats per minute (bpm) metronoom en manier van aanduiden 	vwo <ul style="list-style-type: none"> tempoaanduidingen <ul style="list-style-type: none"> - klassiek: largo, adagio, lento, grave, andante, moderato, allegro, presto - jazz / pop: slow, medium, fast - uptempo tempowijzigingen: <ul style="list-style-type: none"> - accelerando - a tempo - ritenuto/ritardando/rallantando - rubato tempotoevoegingen: <ul style="list-style-type: none"> - meno, mosso, issimo, etto, ino beats per minute (bpm) metronoom en manier van aanduiden

d. toonhoogte	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none"> onderscheiden van globaal toonhoogteverloop in richting en afstand volgen van een genoteerde melodie herkennen en interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - melodische spanning en ontspanning - melodische verdichting en verdunning - veranderingen en contrasten noteren van een aangeboden melodie in de g-sleutel met maximaal drie voortekens 	vwo <ul style="list-style-type: none"> onderscheiden van globaal toonhoogteverloop in richting en afstand volgen van een genoteerde melodie herkennen en interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - chromatische effecten - melodische spanning en ontspanning - melodische verdichting en verdunning - veranderingen en contrasten noteren van een aangeboden melodie in de g-en f-sleutel met maximaal vier voortekens
begrippen	

havo <ul style="list-style-type: none"> het notenschrift <ul style="list-style-type: none"> - absolute notennamen - g-sleutel - f-sleutel - voortekens: herstellingsteken, kruis, mol <ul style="list-style-type: none"> • chromatiek • glissando • alle intervallen tot en met octaaf, grote terts, kleine terts: <ul style="list-style-type: none"> - groot - klein - rein - overmatige kwart - verminderde kwint • transponeren • verdichting / verdunning 	vwo <ul style="list-style-type: none"> het notenschrift <ul style="list-style-type: none"> - absolute notennamen - g-sleutel - f-sleutel - c-sleutel - voortekens: herstellingsteken, kruis, mol <ul style="list-style-type: none"> • chromatiek • glissando • alle intervallen tot en met octaaf: <ul style="list-style-type: none"> - groot - klein - rein - overmatige kwart - verminderde kwint • Sprechgesang • transponeren • verdichting / verdunning
--	---

e. toonsoort	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none"> herkennen en onderscheiden van tonale en atonale processen 	vwo <ul style="list-style-type: none"> herkennen, onderscheiden en interpreteren van tonale en atonale processen modaliteit
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none"> atonaliteit dodecafonie grondtoon modulatie parallele toonsoort tonaliteit: majeur, mineur toonladders: <ul style="list-style-type: none"> - grote tertstoonladder / majeure tot en 	vwo <ul style="list-style-type: none"> atonaliteit bitonaliteit dodecafonie, reeksen melodische functies: <ul style="list-style-type: none"> - grondtoon - subdominant(toon) - dominant(toon) - leidtoon / leidtoonspanning modaliteit: dorisch, frygisch, lydisch, mixolydisch modulatie naar subdominant, dominant, parallele en tertsverwante toonsoort • parallele toonsoort • picardische terts • polytonaliteit • tertsverwantschap • tonaliteit: majeur, mineur • toonladders: <ul style="list-style-type: none"> - grote tertstoonladder / majeure tot en

met drie voortekens - kleine tertstoonladder / mineur tot en met drie voortekens: oorspronkelijk, harmonisch, melodisch - diatoniek - pentatoniek - chromatische toonladder / chromatische reeks	- kleine tertstoonladder / mineur: oorspronkelijk, harmonisch, melodisch - bluestoonladder (1½-1-½-½-1½-1) - diatoniek - pentatoniek - heletonstoonladder / heletonsreeks - chromatische toonladder / chromatische reeks
---	--

f. dynamiek

luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce

havo <ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van het verloop van de dynamiek van een compositie, eventueel via een traditionele- of grafische voorstelling-notatie dynamiektekens noteren / invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van ten minste één gegeven teken interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - veranderingen en contrasten - effecten in de dynamiek 	vwo <ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van het verloop van de dynamiek van een compositie, eventueel via een traditionele- of grafische voorstelling-notatie dynamiektekens noteren / invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van ten minste één gegeven teken interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - veranderingen en contrasten - effecten in de dynamiek
--	---

begrippen

havo <ul style="list-style-type: none"> dynamiekaanduidingen: <ul style="list-style-type: none"> - fortissimo ff, forte f, mezzo-forte mf, mezzo-piano mp, piano p, pianissimo pp - crescendo <, decrescendo > - sforzando sf fade-out overgangsdynamiek terrassendynamiek, echodynamiek 	vwo <ul style="list-style-type: none"> dynamiekaanduidingen: <ul style="list-style-type: none"> - fortissimo ff, forte f, mezzo-forte mf, mezzo-piano mp, piano p, pianissimo pp - crescendo <, decrescendo >, diminuendo - sforzando sf fade-out overgangsdynamiek terrassendynamiek, echodynamiek
--	---

g. samenklank

luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce

havo <ul style="list-style-type: none"> onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - homofonie en polyfonie 	vwo <ul style="list-style-type: none"> onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - homofonie en polyfonie
--	---

<ul style="list-style-type: none"> - consonant en dissonant • bepalen van een unisono-moment • herkennen en benoemen van: eenstemmigheid, tweestemmigheid / intervallen, driestemmigheid • herkennen van meerstemmigheid • herkennen, benoemen en onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - vormen van eenstemmigheid/ meerstemmigheid - spanning en ontspanning • volgen en herkennen van een (eenvoudig) akkoordenschema • noteren van een aangeboden akkoordenschema met maximaal drie verschillende gegeven akkoorden • interpreteren van veranderingen en contrasten 	<ul style="list-style-type: none"> - consonant en dissonant • bepalen van een unisono-moment • herkennen en benoemen van: eenstemmigheid, tweestemmigheid / intervallen, driestemmigheid • herkennen van meerstemmigheid • herkennen, benoemen en onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - vormen van eenstemmigheid/ meerstemmigheid: - spanning en ontspanning • volgen, herkennen en analyseren van een (eenvoudig) akkoordenschema • noteren van een aangeboden akkoordenschema met maximaal drie verschillende gegeven akkoorden • interpreteren van veranderingen en contrasten • vergelijken en beoordelen van verschillende interpretaties • volgen van een partituur
--	---

begrippen

havo <ul style="list-style-type: none"> akkoord: grote drieklank / majeure en kleine drieklank / mineur, akkoordenschema akkoordfuncties: I (tonica/grondtoon), II*, IV (subdominant), V (dominant) akkoordsymbolen: aanduiding voor majeure (C), mineur (Cm) en dominant septiem (C7) albertijnse bas partituur twaalfmatig bluesschema bourdon, orgelpunt close harmony consonant en dissonant gebroken drieklank homofonie, polyfonie en unisono intervallen: prime, terts, kwart, kwint, octaaf modulatie sequens tweeklank, drieklank 	vwo <ul style="list-style-type: none"> akkoord: grote drieklank / majeure en kleine drieklank / mineur, akkoordenschema akkoordfuncties: I (tonica/grondtoon), II*, IV (subdominant), V (dominant) akkoordsymbolen: aanduiding voor majeure (C), mineur (Cm) en dominant septiem (C7) albertijnse bas partituur twaalfmatig bluesschema bourdon, orgelpunt cadens chromatiek close harmony cluster consonant en dissonant gebroken drieklank homofonie, polyfonie en unisono intervallen: reine prime, kleine terts, grote terts, reine kwart, reine kwint, rein octaaf klanklaag / dichtheid modulatie naar dominant, parallelle toonsoort; sequens tertsverwantschap track(s) tweeklank, drieklank
--	--

h. uitvoeringspraktijk	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> articulatiewijzen speeltechnieken en effecten uitvoeringswijzen herkennen en toepassen van versieringen 	<ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> articulatiewijzen speeltechnieken en effecten uitvoeringswijzen herkennen en toepassen van versieringen een eenvoudige partituur volgen verschillende uitvoeringen vergelijken en beoordelen partij van transponerende blaasinstrumenten in bes en es klinkend noteren
begrippen	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> articulatie en frasering: <ul style="list-style-type: none"> legato, portato, staccato frasering speeltechnieken en effecten: <ul style="list-style-type: none"> aanslaan / tokkelen (gitaar) aanslaan / raspen / schudden (slaginstrumenten) distortion glissando strijken / pizzicato roffel scratchen slappen (basgitaar) uitvoeringswijzen: <ul style="list-style-type: none"> 8 boven of onder de sleutel a capella akoestisch arrangement bluenote call-and-response / vraag-en-antwoord cover da capo al fine, dal segno, coda dirty intonation elektronische effectklanken (vervorming) 	<ul style="list-style-type: none"> articulatie en frasering: <ul style="list-style-type: none"> legato, portato, staccato, accent frasering speeltechnieken en effecten: <ul style="list-style-type: none"> aanslaan / tokkelen / slide (gitaar) aanslaan / raspen / schudden (slaginstrumenten) brushes (snaredrum) demper (koperen blaasinstrumenten) distortion glissando arco / pizzicato roffel scratchen slappen (basgitaar) uitvoeringswijzen: <ul style="list-style-type: none"> 8 boven (8va) of onder (8va basso) de sleutel a capella akoestisch arpeggio arrangement bluenote call-and-response / vraag-en-antwoord cover da capo al fine, dal segno, coda deejaymix dirty intonation double time

<ul style="list-style-type: none"> fermate herhalingstekens melismatisch / melisme partituur slaggitaar en sologitaar (leadgitaar) soundtrack stemgebruik: (human) beatbox, rappen, scat vocal tutti - solo unplugged versiering vibrato 	<ul style="list-style-type: none"> elektronische effectklanken (vervorming) fermate generale pauze herhalingstekens inégalté interpretatie leadzanger melismatisch / melisme (grafische) partituur slaggitaar en sologitaar (leadgitaar) soundtrack stemgebruik: (human) beatbox, rappen, scat vocal syllabisch transponerende blaasinstrumenten in: bes en es turntablism tutti - solo unplugged versiering vibrato
i. klankkleur	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, combinaties en orkesten & ensembles herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde zangstemmen het verschil tussen de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, zangstemmen en orkesten & ensembles maar niet het verschil tussen: <ul style="list-style-type: none"> agogo-bells - cowbell beatring - tamboerijn cabasa - guiro - rasp claves - woodblock maraca(s) - shaker tamtam - gong klokkenspel - celesta xylofoon - marimba bongo('s) - conga('s) - djembé dwarsfluit - piccolo hobo - althobo luit - gitaar (tot 1750) 	<ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, combinaties en orkesten & ensembles herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde zangstemmen het verschil tussen de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, zangstemmen en orkesten & ensembles maar niet het verschil tussen: <ul style="list-style-type: none"> agogo-bells - cowbell beatring - tamboerijn cabasa - guiro - rasp claves - woodblock maraca('s) - shaker tamtam - gong klokkenspel - celesta xylofoon - marimba bongo('s) - conga('s) - djembé dwarsfluit - piccolo hobo - althobo trompet - cornet* tuba - sousafoon* luit - gitaar (tot 1750)

<p>–viool – altviool – altviool – cello - viola da gamba - cello (tot 1750) elektronische instrumenten als - keyboard – synthesizer – sampler enz.</p> <p>• interpreteren van klankprocessen zoals contrast, menging en verschuiving</p>	<p>–viool – altviool – altviool – cello - viola da gamba - cello (tot 1750) elektronische instrumenten als - keyboard – synthesizer – sampler enz. - mezzo-sopraan - sopraan / alt - countertenor - sopraan / alt - bariton - tenor / bas</p> <p>• interpreteren van klankprocessen zoals contrast, menging en verschuiving</p>
<p>begrippen</p>	
<p>havo</p> <p>• slaginstrumenten:</p> <p>- idiofonen: agogo-bells / cowbell beatrijng beiaard bekkens/cymbals bekkens buisklokken cabasa, guiro / rasp castagnetten, claves, woodblock cowbell gong hi-hat (gesloten en open) klokkenspel / celesta maraca('s) / shaker tamtam / gong triangel vibrafoon xylofoon / marimba</p> <p>- membranofonen: bassdrum/kick(drum) bongo('s), conga('s), djembé floortom grote trom kleine trom/snaredrum pauk(en) tamboerijn tomtoms</p> <p>• drumstel bestaande uit: bassdrum/kick(drum), cymbals/bekken,</p>	<p>vwo</p> <p>• slaginstrumenten:</p> <p>- idiofonen: agogo-bells / cowbell beatrijng beiaard bekkens/cymbals bekkens buisklokken cabasa, guiro / rasp castagnetten, claves, woodblock woodblock cowbell gong hi-hat (gesloten en open) klokkenspel / celesta maraca('s) / shaker tamtam / gong triangel vibrafoon xylofoon / marimba</p> <p>- membranofonen: bassdrum/kick(drum) bongo('s), conga('s), djembé floortom grote trom kleine trom/snaredrum pauk(en) tamboerijn tomtoms</p> <p>• latin percussion: cabasa, guiro / rasp, claves, cowbell, maraca('s) / shaker, bongo('s), conga('s)</p> <p>• drumstel bestaande uit: bassdrum/kick(drum), cymbals/bekken,</p>

<p>floortom, hi-hat, snaredrum, tomtoms</p> <p>• blaasinstrumenten</p> <p>–houtblazers - houten blaasinstrumenten: blokfluit panfluit (dwars)fluit / piccolo hobo / althobo klarinet fagot saxofoon (sopraan-, alt-, tenor- bariton-)</p> <p>– koperblazers: - koperen blaasinstrumenten: trompet</p> <p>hoorn trombone tuba</p> <p>- blaas-/toetsinstrumenten: accordeon orgel</p> <p>- overig blaasinstrument mondharmonica</p> <p>• snaarinstrumenten</p> <p>- getokkeld: akoestische gitaar elektrische gitaar basgitaar</p> <p>harp klavecimbel luit</p> <p>- gestreken: viool altviool cello contrabas vedel viola da gamba</p> <p>- aangeslagen:</p>	<p>floortom, hi-hat, snaredrum, tomtoms</p> <p>• blaasinstrumenten</p> <p>–houtblazers - houten blaasinstrumenten: blokfluit panfluit (dwars)fluit / piccolo hobo / althobo klarinet fagot saxofoon (sopraan-, alt-, tenor- bariton-) kromhoorn</p> <p>– koperblazers: - koperen blaasinstrumenten: trompet cornet* hoorn trombone tuba / sousafoon*</p> <p>- blaas-/toetsinstrumenten: accordeon orgel: hammond-/ jazz- poporgel, kerkorgel, portatief</p> <p>- overig blaasinstrument mondharmonica</p> <p>• snaarinstrumenten</p> <p>- getokkeld: akoestische gitaar elektrische gitaar basgitaar banjo harp klavecimbel luit sitar</p> <p>- gestreken: viool altviool cello contrabas vedel viola da gamba</p>
--	---

<p>piano</p> <ul style="list-style-type: none"> elektronische en elektrisch versterkte instrumenten: basgitaar elektrische gitaar keyboard/synthesizer drumcomputer de menselijke stem: sopraan, alt, tenor, bas orkesten en ensembles: - vocale ensembles (koren): achtergrondkoor/backing vocals gemengd koor kinderkoor mannenkoor vrouwenkoor - instrumentale ensembles (orkesten): harmonie, fanfare, drumband, brassband strijkorkest, strijkers, strings symfonieorkest - kleinere en gemengde ensembles: duet duo trio kwartet: -blokfluitkwartet -koperkwartet -saxofoonkwartet strijkkwartet bigband jazzcombo jazzband rockgroep/popgroep/popformatie 	<p>- aangeslagen: piano</p> <ul style="list-style-type: none"> elektronische en elektrisch versterkte instrumenten: basgitaar elektrische gitaar keyboard/synthesizer drumcomputer sampler de menselijke stem: sopraan, mezzo-sopraan, alt, countertenor, tenor, bariton, bas orkesten, ensembles: - vocale ensembles (koren): achtergrondkoor/backing vocals gemengd koor kinderkoor mannenkoor vrouwenkoor - instrumentale ensembles (orkesten): concerto grosso / barokorkest harmonie, fanfare, drumband, brassband strijkorkest, strijkers, strings symfonieorkest - kleinere en gemengde ensembles, kamermuziek en secties: duet duo trio baroktrio kwartet: -blokfluitkwartet -koperkwartet -saxofoonkwartet strijkkwartet bigband jazzcombo jazzband melodiesectie ritmesectie rockgroep/popgroep/popformatie
--	---

j. melodische relaties

luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce

<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van: 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> herkennen en benoemen van:
---	--

<ul style="list-style-type: none"> - melodische figuren - melodische relaties - melodische veranderingen - motiefverwerking - contrast en ontwikkeling analyseren van muzikale zinnen interpreteren van de werking van zinsbouw 	<ul style="list-style-type: none"> - melodische figuren - melodische relaties - melodische veranderingen - motiefverwerkingstechnieken - contrast en ontwikkeling analyseren van muzikale zinnen interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - periodische zinsbouw en de doorbreking daarvan - motiefverwerking
<p>begrippen</p>	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> accent: A en A' break bridge contour* fills liedvormen motief muzikale zin, voor- en nazin ostinato riff sequens thema voortspinnen walking bass 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> accent: A en A' break bridge contour* fills Leitmotiv / leidmotief liedvormen melodievoering motief muzikale zin, voor- en nazin / frase ostinato periodische zinsbouw riff sample sequens thema voortspinnen walking bass

k. Liedsoorten

luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce

<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> interpreteren van de relatie tussen tekst en lied 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> -coupletlied -gevarieerd coupletlied -doorgecomponeerd lied herkennen van het verschil tussen een volkslied en een kunstlied interpreteren van de relatie tussen tekst en lied
--	--

begrippen

<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> liederen naar soort: <ul style="list-style-type: none"> -blues -geestelijk lied -kunstlied -madrigaal -(pop)song 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> liederen naar soort: <ul style="list-style-type: none"> -blues -chanson -geestelijk lied -kunstlied -madrigaal -metet
---	--

<ul style="list-style-type: none"> - volkslied 	<ul style="list-style-type: none"> - (pop)song - volkslied • naar vorm: <ul style="list-style-type: none"> - coupletlied - doorgecomponeerd lied - gevarieerd coupletlied
---	--

1. Rondo	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none"> • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - refreinen - rondo 	vwo <ul style="list-style-type: none"> • analyseren van rondovormen
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none"> • refrein • rondo 	vwo <ul style="list-style-type: none"> • couplet en refrein • rondo: <ul style="list-style-type: none"> - Frans rondo - Weens rondo

2. K. dansen	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none"> • vergelijkenderwijs herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - menuet en wals - tango en rumba 	vwo <ul style="list-style-type: none"> • vergelijkenderwijs herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - pavane en gigue gaillarde • vergelijkenderwijs herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - menuet - sarabande - menuet en wals - tango en rumba
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none"> • suite: <ul style="list-style-type: none"> - allemande - courante - gaillarde - gigue • menuet - pavane - sarabande • mars 	vwo <ul style="list-style-type: none"> • suite: <ul style="list-style-type: none"> - allemande - bourrée - courante - gaillarde - gavotte - gigue - menuet - pavane - sarabande • cha-cha-cha • mars • rag(time)

<ul style="list-style-type: none"> • rock 'n' roll-dans • rumba • tango • wals 	<ul style="list-style-type: none"> • mazurka • rock 'n' roll-dans • rumba • tango • samba • wals
--	--

3. I. variatie	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none"> • opmerken herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - improvisatie - variatie - ostinate bas • herkennen en volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - een bepaald gegeven wanneer dit gevarieerd wordt - een thema in een chaconne of passacaglia 	vwo <ul style="list-style-type: none"> • opmerken herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - improvisatie - aard van variatie - ostinate bas • herkennen en volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - een bepaald gegeven wanneer dit gevarieerd wordt - een thema in een chaconne of passacaglia • analyseren en beschrijven van de aard van de variatie
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none"> • improvisatie • variatie <ul style="list-style-type: none"> variaties op een: <ul style="list-style-type: none"> - akkoordenschema, onder andere het bluesschema - melodie in de bas waaronder ostinate bas - thema, waaronder melodische variatie, ritmische variatie, tonale / harmonische variatie 	vwo <ul style="list-style-type: none"> • improvisatie • kreeft • omkering/spiegeling • variatie <ul style="list-style-type: none"> variaties op een: <ul style="list-style-type: none"> - akkoordenschema, onder andere het bluesschema - melodie in de bas waaronder chaconne/passacaglia/ground, ostinate bas - thema, waaronder melodische variatie, ritmische variatie, tonale / harmonische variatie

e. m. concerterende structuren	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - cadens in een soloconcert - dubbelkorigheid identificeren van een solo-instrument in een soloconcert onderscheiden in een concerto grosso van: <ul style="list-style-type: none"> - concerto grosso - concertino - tutti interpreteren van de rol van het solo-instrument ten opzichte van het orkest 	<ul style="list-style-type: none"> herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - cadens in een soloconcert - dubbelkorigheid identificeren van een solo-instrument in een soloconcert onderscheiden in een concerto grosso van: <ul style="list-style-type: none"> - concerto grosso - concertino - tutti interpreteren van de rol van het solo-instrument ten opzichte van het orkest
begrippen	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> (solo)cadens concerto grosso concertino, tutti dubbelkorigheid soloconcert 	<ul style="list-style-type: none"> (solo)cadens concerto grosso concertino, tutti dubbelkorigheid soloconcert

p. n. symfonische structuren	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> vaststellen van contrastwerking d.m.v. bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - blazers - strijkers - hard - zacht - homofoon - polyfoon - majeur - mineur - snel - langzaam - tutti - solo - unisono - akkoord meerstemmigheid 	<ul style="list-style-type: none"> vaststellen van contrastwerking d.m.v. bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - blazers - strijkers - hard - zacht - homofoon - polyfoon - majeur - mineur - snel - langzaam - tonica - dominant - tutti - solo - unisono - akkoord meerstemmigheid interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - met behulp van een eenvoudige partituur volgen en analyseren toelichten van hoofdvormstructuren
begrippen	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> contrastwerking hoofdvorm: 	<ul style="list-style-type: none"> contrastwerking hoofdvorm: <ul style="list-style-type: none"> - inleiding

<ul style="list-style-type: none"> - expositie: thema I, overgangszin, thema II - doorwerking - reprise: thema I, verbindingsszin, thema II - coda • klassieke vierdeling sonate-en van een symfonie • menuet of scherzo als derde deel van een symfonie • toonsoorten gekoppeld aan hoofdvorm 	<ul style="list-style-type: none"> - expositie: thema I, verbinding overgangszin, thema II, slotgroep - doorwerking - reprise: thema I, verbindingsszin, thema II, slotgroep - coda • klassieke vierdeling sonate-en van een symfonie • menuet of scherzo als derde deel van een symfonie • ouverture • toonsoorten gekoppeld aan hoofdvorm
---	---

o. Compositietechnieken, homofone en polyfone structuren	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none"> herkennen, benoemen en onderscheiden van meerstemmige schrijfwijzen herkennen en benoemen van homofone en polyfone structuren volgen van steminzetten 	vwo <ul style="list-style-type: none"> herkennen, benoemen en onderscheiden van meerstemmige schrijfwijzen herkennen en benoemen van homofone en polyfone structuren analyseren van de expositie van een fuga volgen van: <ul style="list-style-type: none"> cantus firmus steminzetten interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> met behulp van een partituur volgen en analyseren van een fuga(vorm)
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none"> canon fuga en fuga-expositie homofonie imitatie polyfonie stemvoeringsaspecten: <ul style="list-style-type: none"> gelijke/parallele beweging tegenbeweging tegenmelodie tegenstem tweede stem vergroting en verkleining 	vwo <ul style="list-style-type: none"> canon cantus firmus doorimitatie fuga: <ul style="list-style-type: none"> expositie divertimento doorwerking stretto coda homofonie imitatie madrigaal, motet polyfonie omkering/spiegeling seriële technieken stemparen stemvoeringsaspecten: <ul style="list-style-type: none"> gelijke/parallele beweging tegenbeweging tegenmelodie tegenstem tweede stem vergroting en verkleining

p. Liedsoorten, mis, oratorium, opera, musical	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none"> herkennen en onderscheiden van liedvormen herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> aria recitatief 	vwo <ul style="list-style-type: none"> herkennen en onderscheiden van liedvormen herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> aria recitatief (secco en

<ul style="list-style-type: none"> interpreteren van de relatie tussen tekst en lied interpreteren van tekstuitbeelding in aria's, songs en koren 	<ul style="list-style-type: none"> accompagnato) <ul style="list-style-type: none"> interpreteren van de relatie tussen tekst en lied interpreteren van tekstuitbeelding in aria's, songs en koren
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none"> liederen naar soort: <ul style="list-style-type: none"> blues geestelijk lied kunstlied (pop)song volkslied aria cantate, oratorium, passie musical opera, operette recitatief song 	vwo <ul style="list-style-type: none"> liederen naar soort: <ul style="list-style-type: none"> (folk)blues chanson geestelijk lied gospel kunstlied madrigaal motet (pop)song spiritual standard volkslied worksong naar vorm: <ul style="list-style-type: none"> coupletlied doorgecomponeerd lied gevarieerd coupletlied aria cantate, oratorium, passie mis: <ul style="list-style-type: none"> Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus-Dei musical opera, operette ouverture recitatief: <ul style="list-style-type: none"> recitativo secco recitativo accompagnato requiem song

s. Algemene structuurbegrippen	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo
begrippen	
havo <p>accent, afsluiting, afwisseling, antwoord, balans, baslijn, beantwoorden, begeleiding, beweging, bezetting, contrast, effect, element, herhaling, intro, naspel, omvang, onregelmatig, ontwikkeling, oplossing, overgang, periode, spanning en ontspanning, symboliek, symmetrie,</p>	vwo <p>accent, afsluiting, afwisseling, antwoord, balans, baslijn, beantwoorden, begeleiding, beweging, bezetting, cesuur, complementair, complex, contrast, effect, element, herhaling, intro, motoriek, naspel, omvang, onregelmatig, ontwikkeling, oplossing, overgang, periode, spanning en</p>

tegenmelodie, tegenstem; tekstuitbeelding, verbinding, verdubbeling, voerspel	ontspanning, symboliek, symmetrie; tegenmelodie, tegenstem; tekstuitbeelding, verbinding, verdichting, verdubbeling, verdunning, vergroting, verkleining, voerspel
--	--

5- q. vorm	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> • volgen en noteren van een vormschema • herkennen van refreinen in een rondo 	<ul style="list-style-type: none"> • volgen en noteren van een vormschema • herkennen en analyseren van een rondo
begrippen	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> • bridge • couplet/verse • intro/inleiding/voerspel • naspel/coda • prechorus • refrein/chorus • tussenspel • rondo en rondorefrein • vormschema (letterschema zo nodig met accenten) 	<ul style="list-style-type: none"> • bridge • couplet/verse • intro/inleiding/voerspel • naspel/coda • prechorus • refrein/chorus • tussenspel • rondo en rondorefrein • vormschema (letterschema zo nodig met accenten) • vrije vorm

Addendum

klankkleur:

Bij het benoemen van instrumenten moet men zich niet laten leiden door het (foutieve) spraakgebruik of de lokale gewoonte. Een aantal voorbeelden van benamingen die niet toegestaan zijn:

juiste benaming	niet goed
kleine trom/snaredrum	trommel
maraca('s), shaker	sambaballen
blokfluit	fluit
panfluit	fluit
trombone	schuiftrumpet

uitzondering op het bovenstaande:

allebei goed
dwarsfluit of fluit

Bijlage 3. Stofomschrijving van subdomein A3 (Muziek en cultuur)

Deze bijlage heeft alleen betrekking op het centraal examen voor het vwo.

klassieke-muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
middeleeuwen	<ul style="list-style-type: none"> • gregoriaans <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van gregoriaans - signaleren van vrije ritmiek - onderscheiden van syllabisch en melismatisch gezang • wereldlijke muziek <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van een bourdonbegeleiding - Het herkennen van de combinatie blokfluit, vedel, trom - herkennen van tijdgebonden instrumentarium • meerstemmigheid <ul style="list-style-type: none"> - vergelijkenderwijs onderscheiden van een organum in gelijke en tegenbeweging. - Het herkennen van een parallelle beweging in octaven, kwarten/kwinten en herkennen van parallellenbeweging in octaven, kwinten en kwarten en tegenbeweging 	<ul style="list-style-type: none"> - het begrip gregoriaans - Responsoriaal en antifonaal gezang - kerktonsoorten - Structuur van de mis: <ul style="list-style-type: none"> - proprium; - ordinarium: Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei. - het volkslied en het kunstlied in de middeleeuwen - troubadour, Trouvère, Minnesänger. - de estampe - De speelman. - het ontstaan van de meerstemmigheid - het organum
renaissance	<p><i>ritmiek</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ritmiek op basis van de tactus <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van: luit, gamba, kromhoorn, blokfluit en klavecimbel. - herkennen van tijdgebonden instrumentarium - beschrijven van geïntegreerd gebruik van instrumenten en zangstemmen <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van imitatie en doorimitatie - herkennen van stemparen - herkennen van canon - herkennen van pavane en gaillarde 	<ul style="list-style-type: none"> - renaissance als kunststroming; - melodieopbouw vanuit de vocale mogelijkheden. - veranderende meerstemmigheid, meer tertsdan kwart: kwint - de mis als meerstemmige compositie - cantus-firmustechnieken - combinatie pavane-gaillarde - motet, madrigaal - polyfonie

klassieke-muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
barok	<ul style="list-style-type: none"> algemeen <ul style="list-style-type: none"> <i>melodisch</i> <ul style="list-style-type: none"> sequens <i>ritmisch</i> <ul style="list-style-type: none"> barokke motoriek <i>harmonisch</i> <ul style="list-style-type: none"> basso continuo als basis van de compositie <i>klankkleur</i> <ul style="list-style-type: none"> herkennen van een barokorkest Het herkennen van orgel en klavecimbel. herkennen van tijdgebonden instrumentarium Het herkennen van een triosonate als instrumentale combinatie. <i>structuur</i> <ul style="list-style-type: none"> contrastwerking in de barok voortspinnen Het waarnemen van effecten en de manier waarop ze worden uitgedrukt. waarnemen van het gebruik van versieringen concerteren <ul style="list-style-type: none"> herkennen van dubbelkorigheid in een concerto grosso onderscheiden van concerto grosso, concertino en tutti identificeren van het solo-instrument in een soloconcert herkennen van terrassendynamiek/echodynamiek Chaconne <ul style="list-style-type: none"> Het opmerken van de aanwezigheid van een <i>ostinato-bas</i>. Het volgen van een thema van een <i>chaconne</i> of <i>passacaglia</i>. fuga <ul style="list-style-type: none"> Het herkennen analyseren van een de fuga. 	<ul style="list-style-type: none"> de barok als kunststroming onder druk van de harmonie reduceren van toonsoorten tot majeure en mineur tactus vervangen door maat Monodie. De verzelfstandiging van het instrumentaal ensemble. affectenleer <p>Chaconne/passacaglia/ground</p>

klassieke-muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<ul style="list-style-type: none"> Het aangeven van de inzetten en de tussenspelen in een expositie. Het herkennen van een stretto. opera en oratorium <ul style="list-style-type: none"> onderscheiden van recitatief en aria onderscheiden van recitativo secco en <i>accompagnato</i> suite <ul style="list-style-type: none"> Het vergelijkenderwijs herkennen van een sarabande en menuet-gigue. 	<ul style="list-style-type: none"> overeenkomsten en verschillen tussen cantate, passie, oratorium en opera Vroeg-barokke suite: <ul style="list-style-type: none"> allemande, courante, sarabande, gigue als verzameling dansen
Weense klassieke classicisme	<ul style="list-style-type: none"> algemeen <ul style="list-style-type: none"> <i>melodisch</i> <ul style="list-style-type: none"> de drieklank als basis van motieven strenge periodebouw <i>harmonisch</i> <ul style="list-style-type: none"> aanwijzen van cadensen herkennen van albertijnse bassen herkennen van unisono-momenten dynamiek <ul style="list-style-type: none"> herkennen van overgangsdynamiek <i>klankkleur</i> <ul style="list-style-type: none"> herkennen van het klassieke symfonieorkest herkennen van het strijkkwartet herkennen van kamermuziekcombinaties herkennen van tijdgebonden instrumentarium <i>structuur</i> <ul style="list-style-type: none"> herkennen van motieven herkennen van motiefverwerkingstechnieken, zoals contrast en ontwikkeling vaststellen van contrastwerking door middel van bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> majeur - mineur tonica - dominant 	<ul style="list-style-type: none"> Het begrip Weense klassieken. eerste Weense school <ul style="list-style-type: none"> ontstaan van het klassieke symfonieorkest ontstaan van de pianoforte Het beperkt contrast als voorbeeld van de klassieke esthetica.

<ul style="list-style-type: none"> - hard - zacht - unisono - akkoord meerstemmigheid - tutti - solo - blazers - strijkers - snel - langzaam - homofoon - polyfoon - herkennen van dynamische aspecten als: <ul style="list-style-type: none"> - crescendo - decrescendo - sforzando - herkennen van een cadens in een soloconcert • menuet <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van de opbouw een menuet - trio - menuet • symfonie en sonate <ul style="list-style-type: none"> - Het met behulp van een eenvoudige partituur volgen - en toelichten van eenvoudige hoofdvormstructuren: <ul style="list-style-type: none"> - themagroep I en II (de contrasten); - doorwerking; - reprise; - coda. - analyseren van een hoofdvorm 	<ul style="list-style-type: none"> - menuet als symfoniedeel; later - vervangen door het scherzo. - ontstaan en de opbouw van de vierdelige symfonie en sonate (sonatine): - Indeling van de hoofdvorm: <ul style="list-style-type: none"> - expositie: thema I, overgang; - thema II, slotgroep. - Doorwerking: - Reprise: thema I, verbinding; - thema II, slotgroep. - Coda.
--	--

klassieke-muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
<p>romantiek</p>	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen <ul style="list-style-type: none"> <i>melodisch</i> - herkennen van romantische melodievoering: <ul style="list-style-type: none"> - met brede bogen voeren naar een climax of een rust - gebruik van crescendo, decrescendo en ritenuto; - accelerando als middel om de melodie uitdrukking te geven - virtuositeit <i>harmonisch</i> - toenemende chromatiek - Steeds verdergaande modulaties: opzoeken van de grenzen van de tonaliteit - leidtoonspanningen <i>dynamiek</i> - overgangsdynamiek - sforzando <i>tempo</i> - ritenuto, accelerando en rubato als middel om de melodie uitdrukking te geven <i>klankkleur</i> - herkennen van kamermuziekcombinaties - het romantische symfonieorkest: <ul style="list-style-type: none"> - uitbreiding in aantal en soorten - nieuwe instrumenten - bijvoorbeeld: harp en saxofoon tuba - het werken met de klankkleur als compositorisch element - herkennen van tijdgebonden instrumentarium • dansen <ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van wals en bolero. • lied <ul style="list-style-type: none"> - onderscheiden van volkslied en kunstlied - herkennen van een coupletlied, gevarieerd 	<ul style="list-style-type: none"> - de romantiek als kunststroming - vroeg, hoog en laat - Romantiek; - nationale scholen - ontstaan van het symfonisch gedicht - tertsverwantschap - verlaten van klassieke vormaspecten - Mazurka, polonaise.

klassieke-muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<p>coupletlied en doorgecomponeerd lied – Het orkestlied.</p> <ul style="list-style-type: none"> • opera – Het herkennen van belcanto. • symfonie – in vergelijking met het classicisme de klassieken: grotere tegenstellingen in bijvoorbeeld: karakter, beweging, klankkleur en dynamiek – gebruik van vocale soli en koor 	<p>– verschil opera en operette</p>
20e eeuw I	<ul style="list-style-type: none"> • impressionisme <i>melodisch</i> – doorbreken van periodische zinsbouw <i>ritmisch</i> – vrijer gebruik van het metrum <i>klankkleur</i> – verglijdende instrumentatie – technieken en speelmanieren: - sonore zachte klanken - gestopt gedempt koper - arpeggio - gebruik van glissando – herkennen van tijdgebonden instrumentarium • neoclassicisme – terugkomen van vroegere structuren, bijvoorbeeld oude dansvormen en cantus-firmuszettingen – herkennen van tijdgebonden instrumentarium • expressionisme <i>melodisch</i> – grillige, vaak complexe melodiebouw – Atonaliteit, Sprechgesang. <i>metrisch</i> <i>Ritmisch</i> – maatwisseling 	<p>– impressionisme als kunstrichting – toepassen van pentatonische elementen, eletoonstooladder en kerktoonsoorten – polyritmiek en polymetriek – complexe Het-akkoorden als kleurmiddel – voorkeuren voor vrije vormen – Structuur bepaling vanuit bijzondere titels die een bepaalde sfeer oproepen – uiterst gedifferentieerd gebruik van klankkleur</p> <p>– Aandacht voor pre-klassieke musiceerpraktijken, het moderne in de aankleding van de oude structuren. – Gebruik van bij voorkeur niet-romantische instrumentale combinaties.</p> <p>– expressionisme als kunstrichting – tweede Weense school – bitonaliteit, polytonaliteit – ontstaan van de dodecafonie – typische motoriek vanwege onregelmatige maatsoorten en syncopen – voorkeur voor polyfonie</p>

<p><i>harmonisch</i> – atonaliteit – veelvuldig voorkomen van dissonanten</p> <p><i>structuur</i> – ostinate figuren</p> <p><i>klankkleur</i> – nieuwe instrumentaties: – uitbreiding het van slagwerk – belangrijkere rol voor blazers en slagwerk – onconventioneel gebruik van instrumenten en stem – herkennen van tijdgebonden instrumentarium</p> <ul style="list-style-type: none"> • elektronische muziek – herkennen van elektronische muziek als zodanig – herkennen van tijdgebonden instrumentarium • avant-garde – herkennen van clusters – herkennen van onconventioneel gebruik van muziekinstrumenten en stem – herkennen van minimal music – herkennen van tijdgebonden instrumentarium 	<p>– voorkeur voor heldere structuren – technieken als kreeft, omkering, spiegeling in verband met compositietechnieken van de tweede Weense school – uitbreiden van dodecafonie tot seriële technieken</p> <p>– klanklaag, dichtheid – verdwijnen van tonaliteit – Begrip-seriële muziek – grafische partituur – het principe van de geleidelijke verandering als basis van een compositie</p>
--	--

20e eeuw IIa: jazzlijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
blues (eind 19e eeuw)	<ul style="list-style-type: none"> - 12-matenstructuur/bluesschema - I - IV - V - bluenotes - call-and-response - dirty intonation - glissando op gitaar (d.m.v. slidetechniek) - overwegend langzaam <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - piano - zang en gitaar (later elektrisch versterkte gitaren en bassen) 	<ul style="list-style-type: none"> - historische ontwikkeling van de blues: worksongs en folkblues - bezingen van onrecht, onderdrukking en (dagelijkse) zorgen - gospel
ragtime (ca. 1900)	<ul style="list-style-type: none"> - op de piano: linkerhand afwisselend octaven op de eerste tel van de maat en akkoorden op de tweede tel - syncopische melodie met accenten voor of na de tel (ragged time) - marsachtig / 2/4-maat - A-A-B-B-A-C-C-D-D-vorm <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - piano 	<ul style="list-style-type: none"> - eerste gecomponeerde / genoteerde muziek van Afro-Amerikanen
dixieland (ca. 1910)	<ul style="list-style-type: none"> - 4/4-maat - breaks - gelijktijdige collectieve improvisatie - nadruk op tweede en vierde tel <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - melodiestructuur: klarinet, trompet / cornet, trombone en piano - ritmesectie: banjo, gitaar, bas (contrabas / tuba/sousafoon) en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - samensmelting van blues, spirituals, ragtime, marsmuziek en songs
swing (ca. 1930)	<ul style="list-style-type: none"> - II - V - I - 4/4- of 2/2-maat - call-and-response tussen secties - instrumentale solo's - medium tempo of uptempo - riffs - vrijere rol piano t.o.v. dixieland - walking bass <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • bigband - melodiestructuur: saxofoons, trompetten en trombones - ritmesectie: ritmegitaar, piano, contrabas en drums - vaak met vocalist(e) 	<ul style="list-style-type: none"> - danszalen - gearrangeerd

20e eeuw IIa: jazzlijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
bebop (ca. 1940)	<ul style="list-style-type: none"> - chromatiek - gewaagde harmonieën / uitgebreide akkoorden - onregelmatige korte frases en motieven - overwegend hoog tempo - solo's in double time t.o.v. de begeleiding - sterke offbeat - thema's aan het begin unisono, daarna improvisatie, aan het eind herhaling van het thema <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • standaardbezetting - solisten: saxofoon en trompet - ritmesectie: piano, contrabas en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - thema, melodie en improvisatie in dienst van steeds ingewikkelder akkoordenschema
latin jazz (ca. 1940)	<ul style="list-style-type: none"> - mengvorm van jazz met Zuid-Amerikaanse ritmes <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - uitgebreide ritmesectie met latin percussie 	
cooljazz (ca. 1950)	<ul style="list-style-type: none"> - akkoordenschema's van standards vormen de basis. - lange melodische frases - overwegend langzaam tempo - polyfonie - ritmesectie speelt exact en accentloos in tempo. - rustige / ingehouden manier van spelen <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van brushes en dempers - uitbreiding met andere instrumenten (bijvoorbeeld: dwarsfluit, hoorn of vibrafoon) 	<ul style="list-style-type: none"> - gearrangeerd - ontstaan als reactie op bebop
hardbop (ca. 1955)	<ul style="list-style-type: none"> - gebruik van orgelpunten - improviseren op modi - twee- en driestemmige thema's - vloeiende melodische lijnen <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kleine bezetting: ritmesectie met uitbreiding van één of meerdere blazers 	<ul style="list-style-type: none"> - nieuwe composities - ontstaan uit bebop

20e eeuw IIa: jazzlijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
freejazz (ca. 1960)	<ul style="list-style-type: none"> - associatief aaneenrijgen van melodische fragmenten - geen duidelijke beat - onafhankelijkheid van akkoordenschema, metrum, tempo, ritme en vorm - vrije improvisatie zonder afspraken over bijvoorbeeld: tempo, toonsoort en ritme <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - experimentele klanken uit het instrument halen 	
jazzrock (ca. 1970)	<ul style="list-style-type: none"> - bluesachtige motieven - eenvoudige akkoordenschema's: I - IV - V en II - V - I - gebaseerd op riffs - ook onregelmatige maatsoorten - 'rechte' feel / achtste noten - syncopen - veel accenten / zwaar aangezette beat <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ook popinstrumentarium 	- fusie van rock, soul en jazz
nu-jazz (eind jaren 90) bijvoorbeeld: phusion, electrojazz, jazztronica, future jazz en electronic jazz	<ul style="list-style-type: none"> - gebruik van draaitafels, samplers en laptops - gebruik van jazzritmes - improvisaties van live spelende muzikanten met elektronische muziekstijlen als drum & bass, techno of triphop <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van jazzinstrumentarium en elektronica 	<ul style="list-style-type: none"> • mengvorm van jazzelementen met andere muziekstijlen zoals: <ul style="list-style-type: none"> - funk, soul, dance en vrije improvisatie en - andere muziekculturen door globalisering

JAZZLIJN IN LUISTERVOORBEELDEN
(deze lijst is als extra ondersteuning aangeleverd bij de JAZZLIJN)

blues:

1. Robert Johnson – Crossroad (1936)
2. Blind Willie McTell – Broke Down Engine (1935)

ragtime:

1. Scott Joplin – Maple Leaf Rag (1899)
2. James Scott – Frog Legs Rag (1906)

dixieland:

1. Original Dixieland Jazz ("Jass") Band – Livery Stable Blues (o.l.v. cornettist Nick LaRocca - 1917)
2. The New Orleans Rhythm Kings – Milenberg Joys (1923)

swing:

1. Duke Ellington and his Cotton Club Orchestra – Diga Diga Doo (vocals: Irving Mills & Ozie Ware - 1928)
2. Paul Whiteman and His Orchestra – My Blue Heaven (vocals: Gene Austin -1927)

bebop:

1. Charlie Parker – Anthropology (oorspronkelijke song: I got rhytm - 1947)
2. Dizzy Gillespie & Charlie Parker – Hot House (oorspronkelijke song: What is this thing called love –1951)

cooljazz:

1. Lennie Tristano Sextet – Intuition (1949)
2. Gil Evans – Willow Tree (1958)

hardbop:

1. Art Blakey & The Jazz Messengers – Whisper Not (1958)
2. Freddie Hubbard – Arietis (1961)

freejazz:

1. Ornette Coleman – Invisible (1958)
2. Cecil Taylor – Air (1960) The world of Cecil Taylor

fusion / jazzrock:

1. Miles Davis – John McLaughlin (1970)
2. Weather Report – Birdland (1977)

20e eeuw Iib: poplijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
rhythm & blues (ca. 1945-1965)	<ul style="list-style-type: none"> - afterbeat - bluesschema's - bluesmelodieën - rauwe zangstem - vrij ritme met triolenfeel/swing <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - (tenor)saxofoon, elektrische gitaar, piano, contrabas / basgitaar en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - eerste elektrisch versterkte popmuziek - ontwikkeling van de elektrische gitaar - ruige, rauwe blues - van oorsprong Afro-Amerikaanse muziek - stedelijke invloed
country (eind 19e eeuw-heden)	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige vorm • ritme: <ul style="list-style-type: none"> - vroege country: vrij ritme - latere country: strak ritme - volksmelodieën <p><i>klankkleur</i></p> <p>vroege country: viool, gitaar, banjo, (accordeon)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - gebaseerd op onder meer Angelsaksische volksmuziek
rock-'n-roll (ca. 1950-1970)	<ul style="list-style-type: none"> - Gitaar, piano en bas spelen elk een eigen ritmisch patroon en volgen het akkoordenschema. - bluesmelodieën - gebaseerd op bluesschema's, bijna altijd majeur - hoog tempo - met triolenfeel uitgevoerd, maar ook veelvuldig gebruik van gelijke achtsten - sterke afterbeat - toepassing van breaks - veelvuldig gebruik van riffs <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - (tenor)saxofoon, elektrische gitaar, piano, contrabas / basgitaar en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan vanuit de jeugdcultuur - rock-'n-roll als blanke vertaling van rhythm & blues
(mersey)beat (ca. 1955-1968)	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige melodieën - sterke afterbeat - strakke beat; benadrukken van alle tellen van de 4/4-maat - meerstemmige zang <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - leadzang en achtergrondzang - leadgitaar, ritmegitaar, basgitaar en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan uit skiffle en rock-'n-roll

20e eeuw Iib: poplijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
soul (vanaf ca. 1960)	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen: <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van syncopes - Begeleiding speelt staccato op de tel in 4/4-maat. <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - blazers en (hammond)orgel <p>twee hoofdstijlen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stax: <ul style="list-style-type: none"> - ontstaan vanuit improvisatie - ruige, expressieve zang - zeer eenvoudige harmonieën • Motown: <ul style="list-style-type: none"> - gearrangeerd - harmonisch uitgebreider - meer gepolijste zang - melodie vaak meerstemmig gezongen - gebruik van strijkers 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan uit gospel en rhythm & blues
funk (vanaf ca. 1965)	<ul style="list-style-type: none"> - benadrukken van de eerste tel door de basgitaar - direct gedempte aanslagen op de gitaar - fragmentarische melodieën - korte, complementaire ritmische figuren in de begeleiding - korte, stotende riffs door de blazers - slaan op, en trekken aan de snaren van de basgitaar / slappen - sterk aanwezige ritmesectie - sterk syncopisch - zeer expressieve zang vanuit improvisatie 	<ul style="list-style-type: none"> - rechtstreeks voortkomend uit Stax-soul - ophitsend - voornamelijk dansmuziek
disco (ca. 1975-1985)	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige ritmes - gearrangeerd - gepolijste zang - melodie vaak meerstemmig gezongen - monotone beat <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van blazers, strijkers en elektronische instrumenten waaronder orgel en synthesizers 	<ul style="list-style-type: none"> - crossover van Motown, soul en funk

20e eeuw IIB: poplijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
reggae (vanaf ca. 1968)	<ul style="list-style-type: none"> - afterbeat, soms kwartentriolen en tegenaccenten - eenvoudige harmonische schema's - fragmentarische melodielijnen, improviserend - rustig tempo - strakke riffs in bas - vrij bewegende melodie t.o.v. begeleidingsritme <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - achtergrondkoortje, blazers, elektronisch orgel / keyboard, elektrische gitaar, basgitaar en drums - veel studio-effecten 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan op Jamaica als mengvorm van rhythm & blues en eigen muziek van Jamaica - gekoppeld aan rastafaribeweging
rock (vanaf de jaren 60)	<ul style="list-style-type: none"> • bluesrock (vanaf ca. 1960) <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van distortion - rauwe gitaarriffs <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gitaar, basgitaar en drums <ul style="list-style-type: none"> • folkrock (vanaf ca. 1965) <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - zang, akoestische gitaar en mondharmonica • psychedelische / progressieve rock (vanaf ca. 1967) <ul style="list-style-type: none"> - lange songs met uitgebreide solo's - ook onregelmatige maatsoorten <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - veel klankeffecten 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan vanuit de Afro-Amerikaanse blues en country - ontstaan in Engeland - gebaseerd op folk en country - maatschappijkritische teksten - zelfgeschreven songs door singer-songwriter - muziek maken onder invloed van drugs - ontstaan uit blues- en folkrock en beatmuziek
hardrock/metal (vanaf ca. 1970)	<ul style="list-style-type: none"> - drukke en strakke drumritmes - eenvoudige en pompende bas - gebaseerd op strakke gitaarriffs - powerakkoorden - schreeuwende en/of zeer hoge zangstem - snelle, meestal virtueuze, gitaarsolo's - zwaar versterkte en vervormde klanken 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan uit de bluesrock - spectaculaire liveshows - bij metal: hang naar het bovennatuurlijke

20e eeuw IIB: poplijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
symfonische rock (vanaf jaren 70)	<ul style="list-style-type: none"> - complexe muziek door bijvoorbeeld: harmonie, maatwisselingen, vorm en elementen uit de klassieke muziek <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gitaar, bas en drum aangevuld met instrumenten uit het symfonieorkest - uitgebreid scala aan synthesizers en keyboards 	<ul style="list-style-type: none"> - conceptalbum - intellectuele / artistieke stroming - uitgebreide arrangementen en composities - theatrale liveshows
punk(rock) (ca. 1975-1985)	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige melodieën en begeleiding - schreeuwerige zang - snel tempo <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - elektrische gitaar, bas en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - anarchistisch - korte, kernachtige songs - ontstaan als reactie op de popmuziek van de jaren '70
hiphop (vanaf ca. 1975)	<ul style="list-style-type: none"> - gesproken woord als vervanger van traditionele zangpartij / rap in plaats van zang - (hiphop)breakbeat - turntablism, bijvoorbeeld scratchen - vaak gebaseerd op samples - zware bas 	<ul style="list-style-type: none"> - deejay als muzikant - maatschappelijke problemen - Muzikaal bouwde hiphop verder op funk - rappen als kenmerk van hiphop
gitaarrock (vanaf ca. 1980)	<ul style="list-style-type: none"> - hoog, helder gitaargeluid naast vervormd rauw geluid - rustig couplet met gebroken akkoorden, afgewisseld met stevig refrein met powerakkoorden - uitgebreide harmonie <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ook akoestische gitaar 	<ul style="list-style-type: none"> - oudere popstijlen als inspiratiebron - teksten zowel maatschappijkritisch en cynisch als poëtisch en introspectief
dance (vanaf ca. 1985)	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen: <ul style="list-style-type: none"> - kickbeat - ten minste 120 bpm - vrij op elkaar plaatsen en verweven van verschillende muzikale lagen/tracks • house: <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van tekstsamples • techno: <ul style="list-style-type: none"> - grotendeels met computer samengesteld - meestal ontbreken van zang - minimalistisch 	<ul style="list-style-type: none"> - deejay als artiest - gericht op het in trance brengen van het publiek - voornamelijk dansmuziek - commerciële muziek - live mixen van platen - ontstaan als deejaymix - ontstaan uit disco - undergroundmuziek - wars van commercie

20e eeuw IIb: poplied	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
r&b (vanaf ca. 1995)	<ul style="list-style-type: none"> - gearrangeerd - gebruik van samples - gestileerde achtergrondzang - melismen - stevige, zware bas - strakke hiphopbeats - uitgebreide harmonie - veel uithalen in de zang 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan uit soul, funk en hiphop - Afro-Amerikaanse dansmuziek

Begrippenlijst jazz en pop

20e eeuw IIa jazzlijd

Blue notes	- Tonen die als het ware zweven tussen de grote en kleine tertsen en de grote en kleine septimen, waardoor de blue tonality ontstaat. Een derde blue note, tussen de kwart en de kwint, is meer een doorgangston.
Bridge	- Het B-gedeelte in een stuk met AABA vorm.
Double time	- Een schijnbare verdubbeling van het tempo, terwijl in werkelijkheid het tempo ongewijzigd blijft. (In een 4/4 maat worden de achtste noten als schijnbare teleenheid gebruikt.)
Fusion	- Vermenging van elementen uit jazz met welke andere muzieksoort dan ook.
Gospel	- Religieus lied van de Afro- Amerikaanse bevolking waarin het Evangelie wordt verkondigd of geloofsbeleving wordt geuit.
Riff	- Een kort, herkenbaar, sterk ritmisch motiefje, dat gedurende de compositie een aantal keren wordt herhaald.
Standard	- Song die oorspronkelijk geschreven is voor bijv. een film, musical of show, en wegens de aantrekkelijkheid van melodie en/of harmonie deel is gaan uitmaken van het standaard-jazzrepertoire.
Swing	<ul style="list-style-type: none"> - 1. Jazz-stijl uit de jaren 1930 (de swing era) - 2. Ritmische opvatting in de muziek, de swingfeel ook wel: triolenfeel.
Walking Bass	- Vloeiende manier van bas spelen, met benadrukking van iedere tel.

20e eeuw I Ib popmuzieklijn

Afterbeat:	- Nadruk op de tweede en vierde tel van de vierkwartsmaat, de zwakke maaddelen. (ook: offbeat)
Beat:	1. Tel, maatslag, beklemtoond maatdeel. 2. Aanslag van een instrument. 3. Ritmepatroon van bas en drums. 4. Muziekstijl jaren '50 en '60 uit Liverpool.
Bpm:	1. Beats per minuut. 2. Elektronische metronoom, in combinatie met een getal (bv.120 bpm) geeft dit bij moderne dansmuziek aan hoe vaak de basdrum speelt in één minuut.
Break:	- Onderbreking van het ensemblespel gedurende een aantal tellen of maten, terwijl een solist eventueel doorspeelt. De eerste tel van zo'n break wordt duidelijk gemarkeerd.
Breakbeat	- Gebruik van drumsamples om een beat te maken die bestaat uit: syncopen/polyritmie/ shuffle op de hi-hat en een kick drum die steeds een tel overslaat
Bridge:	- Gedeelte in een muziekstuk dat afwijkt van de coupletten en refreinen.
Chorus:	- 1. Refrein, na een voorafgaand verse (couplet). - 2. Het akkoordenschema van een compositie waarop wordt geïmproviseerd. - 3. Elektronisch geluidseffect apparaat. Geeft een bredere, vollere klank aan het instrument.
Cross over:	Het met elkaar combineren van verschillende muziekstijlen.
DJ:	Disc jockey: - In de radiostudio is het de presentator die platen draait en aan elkaar praat. - In de discotheek beschikt de DJ meestal over twee platenspelers of cd-spelers met een mengpaneel en wordt de muziek gemixt en bewerkt.
Equalizing:	- Het versterken of verzwakken van frequenties om de klankkleur te veranderen.
Fill	- Een kort ritmisch of melodisch fragment, gespeeld op een moment in de melodie dat ruimte biedt voor een soort 'onderbreking'. Fills kunnen door elk instrument gespeeld worden. De volgende functies worden aan Fills toegekend: - 1. Koppelfunctie tussen frases - 2. Response-functie - 3. Het einde van een chorus markeren
Kickbeat:	Een harde dreun in vierkwartsmaat waarin elke tel door de basdrum (= 'kick') benadrukt wordt.
Mixen:	- DJ-term; het op zodanige manier maken van een overgang tussen twee verschillende muziekstukken dat (bijna) niet te horen is dat er een overgang plaatsvindt. - Studio-term: Proces waarbij verschillende geluidskanalen samengebracht worden in 1 of meerdere kanalen.

Powerakkoord:	Bestaat uit een grondtoon en een kwint en een toegevoegd octaaf op de grondtoon.
Riff:	Een kort, herkenbaar, sterk ritmisch motiefje, dat gedurende de compositie een aantal keren wordt herhaald.
Sample:	Een analoog geluid (bv. stemmen, muziekopname, buitenmuzikaal geluid) dat digitaal is omgezet zodat het bewerkt kan worden.
Scratches:	Het met de hand ritmisch heen en weer bewegen van een vinylplaat onder de naald waardoor een opvallend en krassend geluid ontstaat.
Skiffle	Britse 'country' muziek uit de jaren vijftig. Men gebruikt voornamelijk huishoudelijke artikelen (wasbord, zeepkist) om op te spelen. Is ontstaan uit dixieland, folk, blues.
Slappen/ Slapping bass	Met de duim worden de snaren van de basgitaar aangeslagen zodanig dat de snaar in aanraking komt met de metalen frets, terwijl de andere hand de snaar – in meer of mindere mate – dempt.
Track:	- Een nummer op lp of cd. - Studio-term: een geluidsspoor van een opname. - te downloaden muziekwerk.
Turntablism:	Virtuoos omgaan met draaitafels waarbij verschillende draaitafel technieken worden gebruikt (bv. scratches, equalizing).

